
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 658.5:343.81

О. Г. Гончаренко, к.е.н., доцент,
О. П. Демченко, аспірант**ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
(НА ПРИКЛАДІ ВИРОБНИЧОГО КОМПЛЕКСУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ)**

Анотація. У статті досліджуються особливості управління підприємницькою діяльністю державних підприємств виправних колоній, а також визначено перспективи її розвитку завдяки впровадженню приватно-державного партнерства в пенітенціарній системі України.

Ключові слова: праця, суспільно-корисна праця, підприємство, ефективність, партнерство.

О. Г. Гончаренко, к.э.н., доцент,
О. П. Демченко, аспирант**К ВОПРОСУ ОБ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИИ УПРАВЛЕНИЯ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ
(НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ СИСТЕМЫ)**

Аннотация. В статье исследуются особенности управления предпринимательской деятельности государственных предприятий исправительных колоний, а также определены перспективы ее развития благодаря внедрению частно-государственного партнерства в пенитенциарной системе Украины.

Ключевые слова: труд, общественно-полезный труд, предприятие, эффективность, партнерство.

О. Н. Honcharenko,
candidate of economic sciences, associate professor,
О. P. Demchenko, postgraduate student**TO THE QUESTION OF ENTREPRENEURIAL
ACTIVITY MANAGEMENT IMPROVEMENT
(AFTER THE EXAMPLE OF THE STATE PENITENTIARY SERVICE ENTERPRISES)**

Abstract. The article studies the peculiarities of business management in the work of state penitentiary service enterprises and defines the prospects of its development through the private-public partnership introduction in the penitentiary system of Ukraine.

Keywords: labour, socially useful work, enterprise, efficiency, partneship.

Актуальність теми дослідження. У різні періоди розвитку вітчизняної економіки значна частина валового національного продукту вироблялась на «особливих» промислових підприємствах пенітенціарної системи. Однак, якщо в радянський період діяльності таких суб'єктів господарювання повністю визначалась Держпланом СРСР, то з розбудовою ринкової економіки названі підприємства отримали статус державних підприємств виправних колоній і стали самостійними господарюючими суб'єктами з правами юридичної особи. При цьому їх діяльність була спрямована як на виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг, які реалізуються з метою забезпечення виробничих, господарських і соціальних потреб самої пенітенціарної системи, так і отримання додаткового доходу від реалізації продукції на вільному ринку. Це дозволяло доповнити суму бюджетних коштів, яких не вистачало для розвитку як самих підприємств, так і установ виконання покарань у цілому.

Постановка проблеми. Потенційні можливості адаптації виробничого комплексу пенітенціарної системи до нових умов господарювання приховані в комплексному підході поєднання регульованих, прогнозованих державою виробничих процесів і підприємницької діяльності, яка доз-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

воляє більш ефективно формувати, розвивати і використовувати наявний ресурсний потенціал як джерело отримання додаткового доходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку підприємництва присвячені роботи зарубіжних вчених М. Вебера, Д. Зомбарта, Л. Кейнса, Е. Тоффлера, Р. Форстера, Р. Холта, В. Хойєра, А. Хоскінга, Й. Шумпетера. Слід відзначити, що їх розробки враховують умови функціонування підприємницьких структур у розвинених ринкових відносинах. Активізація досліджень проблем підприємництва в Україні розпочалася з початком ринкових трансформацій. Різні аспекти розвитку підприємництва досліджені у наукових працях О. І. Благодарного, З. С. Варнадія, А. Е. Воронкової, Л. І. Воротиної, В. І. Герасимчука, В. М. Гриньової, М. М. Єрмошенка, Ю. Б. Іванова, А. В. Козаченко, Л. Д. Котлярова, В. Ю. Медяника, В. В. Назарова, П. А. Орлова, В. А. Подсолонка, І. Л. Райніна, А. В. Скрипника, О. М. Тищенко. Однак практично не досліджується розвиток підприємництва в державних підприємствах виправних колоній, а також вивчення напрямків державної підтримки розвитку приватно-державного партнерства на підприємствах установ виконання покарань пенітенціарної системи.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. З переходом до ринкової економіки підприємства виробничого комплексу пенітенціарної системи стають повноцінними учасниками ринку. Однак на перших етапах перехідного періоду їх не можна було назвати підприємницькими структурами, оскільки державні підприємства установ виконання покарань створені для забезпечення процесу виправлення осіб, які ізольовані від суспільства та їх виховання шляхом залучення до суспільно – корисної праці.

Постановка завдання полягає у визначенні особливостей управління підприємницькою діяльністю державних підприємств виробничого комплексу Державної пенітенціарної служби України.

Викладення основного матеріалу. Підхід до розуміння підприємництва і бізнесу як синонімічних понять досить поширений у вітчизняній економічній науці. У процесі розвитку підприємництва змінювалось і розвивалось розуміння сутності підприємництва як соціально-економічного феномену. Значну різнобічність підходів щодо розуміння сутності підприємництва можна, на нашу думку, згрупувати умовно у декілька підходів: атрибутивний, процесуальний, діяльнісний, функціональний та інституціональний [2].

Атрибутивний підхід характерний розумінням підприємництва як сукупності певних атрибутів. Наприклад, В. Пилипенко та І. Шевель виділяють такі атрибути підприємництва: мотив дії, що є одночасно і мотивом збагачення; механізм дії, який спирається на інвестування в певній сфері економічної діяльності; ризик, пов'язаний із невпевненістю у прийнятих рішеннях і з покриттям наявних витрат в особистих цілях [5]. Процесуальний підхід характерний розумінням підприємництва як процесу, що має як певні часові ознаки (початок, розвиток, завершення), так і змістовні характеристики. Так, Р. Хизрич і М. Пітере розуміють підприємництво як процес, який вимагає багато часу і сили, моральної і соціальної відповідальності; процес, який приносить у результаті грошовий дохід і особисте задоволення досягнутим. Діяльнісний підхід об'єднує погляди дослідників, що розглядають підприємництво як різновид економічної діяльності та поведінки, форму економічної активності. Поширеною є точка зору В. Познякова, де підприємництво визначається як «спільна ініціативна діяльність громадян та їх об'єднань, спрямована на отримання прибутку» [4]. Близьким до попереднього є функціональний підхід. Пояснюючи витоки економічного розвитку, Й. Шумпетер вилучає з процесу обігу капіталу особливу підприємницьку функцію, яка реалізується через організаційно-господарські інновації або «нові комбінації факторів виробництва» [7]. У сучасній економічній науці існує точка зору, що саме функціональний підхід об'єднує та вичерпує практично усі існуючі підходи. Так, В. Радаєв вважає, що всі інші підходи слід розглядати як видові відмінності. На його думку, підприємництво може бути пов'язано з власністю на капітал, супроводжується та не супроводжується трудовою (управлінською чи виконавською) активністю [6]. Певні ознаки функціонального підходу репрезентує Ю. Пачковський, який розглядає особливий різновид людської діяльності і поведінки, в основі якого лежить особлива чутливість до змін. Слід звернути увагу на той факт, що у його дослідженнях представлено, хоча ще не в чітко визначеній формі, сегменти ще одного недостатньо розвинутого підходу, а саме інституціонального підходу. Аналізуючи вплив факторів зовнішнього середовища на реалізацію підприємницької функції, він зазначає, що в умовах суспільства, що трансформується, особливо вагомий вплив на процеси формування підприємницької активності мають фактори середовища, пов'язані з зовнішньо детермінуючими умовами функціонування підприємництва [5]. На думку авторів

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

одного з перших українських видань з проблем підприємництва, підприємництво як соціально-економічне явище повинно в суспільстві виконувати три головні функції: ресурсну – мобілізація капіталу, трудових, матеріальних та інформаційних ресурсів; організаційну – організація виробництва, збуту, маркетингу, реклами; творчу – новаторство, генерація ідей, активне використання ініціативи, вміння ризикувати [4].

Ефективно організоване виробництво пенітенціарної системи орієнтоване не тільки на економічні результати, але і на вирішення важливих соціальних завдань, таких як набуття первинних трудових навичок, відновлення втрачених професійних компетенцій, можливість самореалізації осіб, які знаходяться в умовах ізоляції від суспільства, з використанням реальних економічних і легітимних трудових відносин.

Залучення засуджених до суспільно-корисної праці проходить на власних виробництвах організованих у межах державних підприємств установ виконання покарань. Однак в умовах ринкової економіки діяльність таких підприємств показала їх повну неспроможність, оскільки вони не можуть конкурувати на ринку з іншими комерційними структурами. З однієї сторони, вони повинні відповідати всім сучасним вимогам ринкових відносин, з іншої – ці підприємства практично не мають ніяких податкових пільг, мають застарілі виробничі потужності і обладнання і не завжди є можливість їх модернізувати, тому що в першу чергу необхідно оплачувати боргові зобов'язання. Перед керівництвом державних підприємств виправних колоній постійно постають проблеми, а саме: низькі якісні характеристики трудових ресурсів засуджених; відсутність дієвих стимулів для підприємств різних організаційно-правових форм, які створюють робочі місця для забезпечення зайнятості засуджених; стійке негативне ставлення в суспільстві до установ виконання покарань; неуккомплектованість державних підприємств виправних колоній професійно підготовленими кадрами тощо. У більшості проаналізованих автором праць за даною тематикою відзначається, що метою виробничо-господарської діяльності підприємств установ виконання покарань, поряд з отриманням доходу, є професійна підготовка і забезпечення повної трудової зайнятості осіб, які ізолювані від суспільства. На основі вивчення і узагальнення світового і вітчизняного досвіду організації виробництва в пенітенціарних системах, Матвеева Н. С. визначила комплекс завдань для підприємств установ виконання покарань та розкрила їх зміст (табл. 1) [7].

Таблиця 1

Комплекс завдань, на які орієнтуються установи виконання покарань	
Завдання	Рішення (результат)
1. Організаційно-правові	Забезпечення виконання пенітенціарного законодавства
2. Економічні	<ul style="list-style-type: none"> • досягнення (як мінімум) беззбиткової роботи або (як максимум) отримання прибутку, який забезпечить виробничий і соціальний розвиток та матеріальне заохочення працівників; • поява у засуджених можливості відшкодувати витрати на своє утримання, виконувати судові позови і виплачувати аліменти; • забезпечення виконання завдань, які стоять перед установами виконання покарань, але фінансово не підкріплених бюджетним фінансуванням.
3. Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> • отримання засудженими загальноосвітньої і професійно-технічної освіти і набуття ними трудових і професійних навичок; • трудова діяльність як джерело розвитку особистості; • розвиток набутих навичок і вмінь засуджених; • забезпечення збереження соціальних зв'язків із родиною; • поліпшення соціальної захищеності (впевненості в майбутньому, завдяки набутій професії і трудових навичок, що дозволить знайти роботу після звільнення з місць позбавлення волі); • залучення у сферу суспільного виробництва економічно активного населення.

Кримінально-виконавче законодавство Російської Федерації регламентує розвиток підприємництва в виробничому комплексі пенітенціарної системи, яке може здійснюватись двома шляхами. Перший – пов'язаний з підприємницькою діяльністю осіб позбавлених волі, які можуть займатися індивідуальною трудовою діяльністю. Другий – це підприємницька діяльність самих установ виконання покарань. Практика показує, що перша форма підприємництва в даній ситуації є не життєздатною, оскільки пов'язана з проблематичністю залучення засуджених до підприємницької діяльності, враховуючи вимоги ізоляції і режиму тримання. Друга – установи мають право не тільки здійснювати підприємницьку діяльність, але і брати участь у створенні і діяльності підприємств будь-яких організаційно-правових форм. У спеціальній літературі зазначаються як негативні, так і позитивні аспекти даного виду діяльності. До негативних відносять: відсталість

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

матеріально-технічної бази, низькі якісні характеристики робочої сили (засуджених), відсутність дієвих стимулів для підприємств-партнерів, які надають робочі місця засудженим, слабка соціальна захищеність засуджених та неукомплектованість виробничого комплексу кваліфікованими кадрами тощо. Як позитивні можна виділити: значний виробничий потенціал, низький рівень накладних витрат, диверсифікацію виробництва в межах одного підприємства, особливий режим охорони підприємств і матеріальних цінностей, мінімальні витрати на розвиток соціальної сфери та наявність податкових пільг, що дозволяє знизити собівартість виготовленої продукції.

Кримінально-виконавче законодавство України не регламентує здійснення підприємницької діяльності установами виконання покарань. Ефективність виробництва державного підприємства виправної колонії, з одного боку, залежить від адміністрації підприємства і її управлінських рішень, а з іншого – від продуктивності і умов праці засуджених [1].

Необхідність застосування приватно-державного партнерства в виробничому комплексі пенітенціарної системи є очевидним, оскільки певний потенціал для використання його механізмів закладений і в соціальній сфері, пов'язаній з виправленням засуджених. І хоча поки мова не йде про інвестування в створення приватних виправних колоній, але використання ресурсного потенціалу підприємницьких структур для більш ефективно організації праці і професійного навчання засуджених з метою їх подальшої ресоціалізації є просто необхідним. Враховуючи поставлені перед установами виконання покарань завдання, можна забезпечити успішне запровадження механізмів приватно-державного партнерства в організації праці засуджених [3].

По-перше, приватний партнер може більш ефективно організувати трудову діяльність засуджених, оскільки буде орієнтуватися на випуск конкурентоспроможної продукції, залучивши максимальну кількість трудових ресурсів. Він також вільний у виборі підходів до організації виробництва і прийнятті адміністративно-управлінських рішень.

По-друге, такий суб'єкт самостійно вирішує всі фінансові питання і на відміну від адміністрації державних підприємств виправних колоній не пов'язаний обмеженнями бюджетного фінансування.

По-третє, робота засудженого в приватного власника психологічно наближає його до роботи в умовах свободи, що є головним фактором ресоціалізації до нормального життя і роботи після звільнення.

Подальший розвиток підприємництва у виробничому комплексі пенітенціарної системи може бути пов'язано, на наш погляд, з такими елементами, як:

- 1) різноманітність і розширення підприємницької діяльності установ виконання покарань, а не засуджених;
- 2) орієнтація на максимальну диверсифікацію виробництва, гнучкість і здатність швидко переорієнтуватися на іншу, більш конкурентоспроможну продукцію;
- 3) перевірка потенційних партнерів і аналіз бізнес-проектів як на регіональному рівні, так і центральному рівнях;
- 4) максимальне інтегрування державних підприємств виправних колоній в економіку регіонів, в єдиний регіональний технологічний цикл.

Висновки. Ми вважаємо, що перспективи пенітенціарної політики держави, які відображають сучасну оцінку управління підприємницькою діяльністю державних підприємств виправних колоній, необхідно чітко сформулювати, наприклад в Концепції розвитку пенітенціарної системи до 2017 року, окремим розділом якої має бути цільова програма «Організація трудової зайнятості і професійна освіта засуджених», де були б закріплені принципи працевикористання засуджених і форми організації їх праці; способи правового регулювання залучення засуджених до суспільно-корисної праці; умови державних і регіональних замовлень виробництвам, на яких працюють засуджені. Були б відображені форми взаємодії державних підприємств виправних колоній з регіональною владою і громадськими організаціями; врегульовані питання фінансування виробничого комплексу пенітенціарної системи і надання пільг підприємствам, які споживають продукцію, вироблену засудженими, та залучають на контрагентські роботи осіб, позбавлених волі, а також запровадження обов'язкового професійного навчання засуджених та набуття ними навичок робітничих професій.

Виконання всіх названих завдань свідчить про перебудову державних підприємств виправних колоній у підприємницько-орієнтовані структури. Тим самим підкреслюється чітко виражена тенденція до розширення господарської самостійності названих підприємств, при цьому за ними зберігається соціальна функція професійної і соціально-економічної ресоціалізації осіб, які від-

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

бувають покарання. На нашу думку, тільки при такому науково обґрунтованому підході можуть бути вирішені проблеми управління підприємницькою діяльністю в пенітенціарній системі, які відповідають сучасним очікуванням нашого суспільства.

Література

1. Кримінально-виконавчий Кодекс України : за станом на 1 січня 2011 р. / Верховна Рада України. – К. : Національний книжковий проект, 2011. – 80 с.
2. Ворона В. М. Промислове підприємство і його люди : проблеми соціально-економічної поведінки / В. М. Ворона, К. І. Самуїленко. – К. : Кондор, 2001. – 256 с.
3. Гончаренко О. Г. Державно-приватне партнерство як фактор підвищення ефективності діяльності підприємств пенітенціарної системи / О. Г. Гончаренко // Економіка і регіон. – 2012. – № 1 (32). – С. 159-164.
4. Заславская Т. И. Экономическое поведение и экономическое развитие / Т. И. Заславская // Эко. – 1989. – № 3. – С. 17-21.
5. Пилипенко В. Є. Соціологія підприємництва / В. Є. Пилипенко, І. П. Шевель. – К. : Кондор, 1997. – 342 с.
6. Радаев В. В. Экономическая социология : Курс лекций / В. В. Радаев. – М. : Наука, 1998. – 189 с.
7. Матвеева Н. С. Особенности организации производства в уголовно-исполнительной системе России / Н. С. Матвеева // Человек : преступление и наказание. – 2010. – № 4 (71). – С. 118-122.
8. Загальна характеристика Державної пенітенціарної служби України: за станом на 13.03.2012 [Електронний ресурс] / Державна пенітенціарна служба України. — Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>.

Bibliography

1. Kryminalno-vykonavchyi Kodeks Ukrainy : za stanom na 1 sichnia 2011 r. / Verkhovna Rada Ukrainy. – K. : Natsionalnyi knyzhkovyi proekt, 2011. – 80 s.
2. Vorona V. M. Promylove pidpriemstvo i yoho liudy : problemy sotsialno-ekonomichnoi povedinky / V. M. Vorona, K. I. Samuilenko. – K. : Kondor, 2001. – 256 s.
3. Honcharenko O. H. Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak faktor pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv penitentsiarnoi systemy / O. H. Honcharenko // Ekonomika i rehion. – 2012. – № 1 (32). – S.159-164.
4. Zaslavskaya T. I. Ekonomicheskoye povedeniye i ekonomicheskoye razvitiye / T. I. Zaslavskaya // Eko. – 1989. – № 3. – S. 17-21.
5. Pylypenko V. Ye. Sotsiologhii pidpriemnytstva / V. Ye. Pylypenko, I. P. Shevel. – K. : Kondor, 1997. – 342 s.
6. Radayev V. V. Ekonomicheskaya sotsiologiya: Kurs lektsiy / V. V. Radayev. – M. : Nauka, 1998. – 189 s.
7. Matveyeva N. S. Osobennosti organizatsii proizvodstva v ugovolno-ispolnitelnoy sisteme Rossii / N. S. Matveyeva // Che-lovek : prestupleniye i nakazaniye. – 2010. – № 4 (71). – S. 118-122.
8. Zahalna kharakterystyka Derzhavnoi penitentsiarnoi sluzhby Ukrainy: za stanom na 13.03.2012 [Elektronnyi resurs] / Derzhavna penitentsiarna sluzhba Ukrainy. – Rezhym dostupu : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>.

Надійшла 17.05.2012